

KNJIŽNICA ŠMARJE PRI JELŠAH

Marko Samec

**KNJIŽNICA ŠMARJE PRI JELŠAH
KOT TRETJI PROSTOR:
PROJEKT KAVARNIŠKA KNJIŽNICA**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Šmarje pri Jelšah, 2020

IZJAVA O AVTORSTVU IN O JAVNI OBJAVI PISNE NALOGE

Spodaj podpisani, Marko Samec izjavljam, da sem avtor pisne naloge za bibliotekarski izpit za bibliotekarja z naslovom: Knjižnica Šmarje pri Jelšah kot tretji prostor: projekt Kavarniška knjižnica.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- sem pisno nalogo izdelal samostojno in je moje avtorsko delo,
- so dela drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih navajam neposredno ali povzemam, navedena oziroma citirana v skladu s standardom APA,
- sem besedila ali podatke, ki so avtorsko zaščiteni, uporabil v skladu z določbami zakona, ki določa avtorske pravice,
- je elektronska oblika pisne naloge istovetna s tiskano obliko naloge,
- na podlagi 23. člena Pravilnika o bibliotekarskem izpitu ter v skladu s prvim odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem javno objavo elektronske oblike pisne naloge na portalu Digitalne knjižnice Slovenije.

Podpis avtorja:

V Šmarju pri Jelšah, dne 14. 10. 2020

Samec, M., Knjižnica Šmarje pri Jelšah kot tretji prostor: projekt Kavarniška knjižnica.
Pisna naloga za bibliotekarski izpit

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Ime in PRIIMEK: Marko SAMEC

Naslov pisne naloge: Knjižnica Šmarje pri Jelšah kot tretji prostor: projekt Kavarniška knjižnica

Kraj: Šmarje pri Jelšah

Leto: 2020

Št. strani: 25 + 3 virov in literature	Št. slik: 9	Št. preglednic: 3
Št. prilog: 1	Št. strani prilog: 5	Št. referenc: 32

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v Knjižnici Šmarje pri Jelšah
Mentor v času strokovnega usposabljanja: Matej Jazbinšek

UDK: 027.022(497.4Šmarje pri Jelšah):316.663

Ključne besede: splošne knjižnice, uporabniki knjižnic, knjižnice kot tretji prostor, javni prostori, družbena vloga, kavarne

Izvleček

Bibliotekarska naloga preučuje, ali bi vzpostavitev kavarne v Knjižnici Šmarje pri Jelšah odgovorila na sodobne trende in vloge splošnih knjižnic kot »tretjega prostora«. Predstavljena so teoretična izhodišča in prakse tretjega prostora, njegova vrednost za poslanstvo knjižnic in razvoj kavarn z vidika funkcije tretjega prostora. Pregledu literature sledi refleksija o sinergiji lastnosti knjižnice in kavarne – obeh z vidika tretjega prostora – in predlog odprtja kavarne in njene vključitve v aktivnosti knjižnice in kulturnega doma v Šmarju pri Jelšah. Sledi analiza lokalne skupnosti in študija izvedljivosti. Za ugotavljanje stališč uporabnikov in obiskovalcev z gravitacijskega območja Knjižnice Šmarje pri Jelšah je uporabljena metoda ankete z zaprtim tipom vprašanj. Rezultati naloge predstavljajo ugotovitev, da bi vzpostavitev knjižnične kavarne naslovila dolgoročne potrebe uporabnikov in lokalne skupnosti in okrepila knjižnico kot tretji prostor, ki postaja ena izmed pglavitnih storitev sodobnih proaktivnih knjižnic.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
2	KAVARNIŠKA KNJIŽNICA KOT TRETJI PROSTOR.....	4
2.1	TRETJI PROSTOR	4
2.2	KNJIŽNICA KOT TRETJI PROSTOR	7
2.3	KAVARNA KOT TRETJI PROSTOR	10
3	KAVARNIŠKA KNJIŽNICA V ŠMARJU PRI JELŠAH	14
3.1	ANALIZA LOKALNE SKUPNOSTI	15
3.2	ŠTUDIJA IZVEDLJIVOSTI.....	19
4	RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI	23
5	NAVEDENI VIRI IN LITERATURA.....	25

KAZALO SLIK

Slika 1:	Hallova knjižnica v Margateu.....	1
Slika 2:	Podoba tradicionalnega knjižničarja.....	8
Slika 3:	Splošna knjižnica Kalk v Kölnu	9
Slika 4:	Pravljicar pripoveduje zgodbo v kavarni v času Osmanskega cesarstva.....	11
Slika 5:	Londonska kavarna okoli leta 1690	12
Slika 6:	Café Central na Dunaju.....	13
Slika 7:	Razlog obiska knjižnice in kulturnega doma Šmarje pri Jelšah	16
Slika 8:	Obiskanost prireditev	17
Slika 9:	Razlog obiska kavarne.....	18
Slika 10:	Želje gostinske ponudbe	18
Slika 11:	Kavarna kot motivacija pogostejšega obiska knjižnice in prireditev.....	19
Slika 12:	Tloris kavarne iz leta 2013.....	20
Slika 13:	Shematski prikaz tlorisa pritličja celotnega objekta knjižnice in kulturnega doma..	21
Slika 14:	Predlog ureditve terase.....	22

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1:	Ocenjena investicijska sredstva potrebna za odprtje kavarne in realizacijo faz oz. posameznih idejnih rešitev	23
----------------	--	----

1 UVOD

Knjižnice imajo osrednjo vlogo pri razvoju kraja, skupnosti in blaginji družbe. Kot javne ustanove ponujajo dostop ne le do literature in informacij, temveč tudi do družbe in interakcije z ljudmi. Nekoč so veljale za kraj, ki ponuja samoto in tiho učenje, a knjižnice danes vse bolj postajajo središča skupnosti, kjer se ljudje srečujejo in družijo (James, 2018). Tudi najnovejša strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost RS (NSKD) kot eno izmed ključnih knjižničnih vlog določajo spodbujanje povezovanja ter sodelovalne kulture in ustvarjalnosti v lokalni skupnosti (Strokovna priporočila ..., 2018, str. 56).

Zgodovinsko gledano so knjižnice od nekdaj delovale kot družabni center in prostor druženja. Že ena najpomembnejših knjižnic v starodavnem svetu Antična aleksandrijska knjižnica je poleg knjig shranjenih na zvitkih papirusa, obsegala predavalnice, dvorane za srečanja, vrtove, muzej in celo živalski vrt z eksotičnimi živalmi.

Ključno vlogo v popularizaciji branja so prinesle t. i. *circulating libraries*, osrednje literarne institucije v Angliji v 18. in 19. stoletju (Jacobs, 2006), ki so poleg izposojevalnice knjig ponujale tudi široko paleto storitev in so bile organizirane tudi kot maloprodajne trgovine, večje pa so gostile tudi plese, koncerte, predstave in druge dogodke za preživljanje prostega časa (Slika 1).

Slika 1: Hallova knjižnica v Margateu. Veličastna dvorana s policami za knjige, srebrnino in igračkami. Ljudje se družijo, pogovarjajo, igrajo, berejo časopise (Keate, 1789).

Javne knjižnice se šele v drugi polovici 19. stoletja spremenijo v tiho počivališče knjig in to mišljenje obvelja tudi v naslednjem stoletju kot model edine »prave knjižnice«, zato še danes ni nenavadno, da kdo ob pogledu na sodobne knjižnice, kjer se knjige umikajo ljudem (ali pa na primer sliko Hallove knjižnice) namršči in komentira, da današnje knjižnice sploh niso videti kot knjižnice.

Sodobne javne knjižnice 21. stoletja se vračajo k poslanstvu družabnih centrov in funkcionalni večnamenskosti prostora za različne namene: za učenje, delo, druženje in preživljanje prostega časa. Knjižnice vse bolj postajajo pomembni prostori družabnega dogajanja in tako delujejo kot živ organizem. Tako mora knjižnica ob bolj tihem, čitalniškem delu za različne vrste dela svojim uporabnikom nuditi tudi udoben prostor za posedanje in druženje, t. i. kavarniški del (Vogrinčič Čepič, 2017). Trendi v svetu kažejo, da knjižnice vse večji del površin pri načrtovanju novogradenj, kot tudi prenov knjižničnih stavb, namenjajo prostorom za druženje, kamor spadajo tudi kavarne (Kalan in Južnič, 2015). Kavarne privabljajo nove uporabnike, obstoječe pa pritegnejo k obisku še pogostejše, s tem pa si knjižnice utrjujejo status tretjega prostora kot pomembnega dela družbenega življenja v skupnosti. Tudi Knjižnica Šmarje pri Jelšah je prepoznala trend vključevanja kavnar v knjižnični kompleks in kavarno predvidela v okviru prenove objekta leta 2013. Prostor ni nikoli zaživel kot javna kavarna z rednim odpiralnim časom, temveč je bil le v interni rabi kot podpora pri organizaciji posebnih dogodkov knjižnice in kulturnega doma.

Začetki knjižnice v Šmarju pri Jelšah segajo v leto 1883, ko so v Šmarju pri Jelšah ustanovili čitalnico. Leta 1974 je bila ustanovljena Občinska matična knjižnica Šmarje pri Jelšah, ki je delovala v okviru Delavske, kasneje Ljudske univerze Rogaška Slatina. Javni zavod Knjižnica Šmarje pri Jelšah pa je bil ustanovljen leta 2002. Od vsega začetka je institucija, ki ima poleg knjižnične tudi pomembno kulturno in družbeno funkcijo v skupnosti, vloga splošne knjižnice pa je že skozi ves razvoj večplastna. Splošne knjižnice se s približevanjem lokalni skupnosti in z raznimi oblikami povezovanja in sodelovanja spreminjajo v prostore skupnosti, ki dela in obstaja za ljudi (Podgornik, 2019, str. 362) in takšna je tudi Knjižnica Šmarje pri Jelšah. S svojimi dejavnostmi združuje ljudi vseh generacij, spodbuja vseživljenjsko učenje, podpira ustvarjalnost in kulturno izražanje. V štirih občinah se povezujemo z različnimi vzgojno-izobraževalnimi institucijami, kulturnimi in okoljevarstvenimi organizacijami in društvi ter vzpostavljamo dialog z lokalnimi odločevalci. Uporabnikom zagotavljamo prostor, ki

predstavlja odmik od vsakodnevene rutine, službe in skrbi, povezanih z domom, nudimo prostor kulturi, kjer se učimo, odkrivamo, ustvarjamo in povezujemo. Zavod opravlja knjižnično dejavnost na področju štirih občin: Šmarje pri Jelšah, Podčetrtek, Bistrica ob Sotli in Kozje. V slednji ima še eno dodatno izposojevališče v kraju Lesično. Poleg knjižnic v okviru zavoda delujeta še Kulturni dom Šmarje pri Jelšah in Muzej baroka Šmarje pri Jelšah.

Knjižnica ima¹ 6533 članov (od tega 4937 v Šmarju), ki so knjižnico obiskali 54.684-krat (od tega šmarsko knjižnico 40.641-krat). Skupaj so opravili 276.781 izposoj gradiva, vse knjižnice skupaj pa razpolagajo s 129.387 enotami gradiva (Knjižnica Šmarje pri Jelšah, 2020).

Kulturni dom je prostorsko povezan pod skupno streho s Knjižnico Šmarje pri Jelšah. Z veliko dvorano s 300 sedeži in manjšo do 100 sedeži uporabnikom omogoča široko paleto kulturne ponudbe kina, gledaliških predstav za otroke in odrasle, gledališkega abonmaja, koncertov, domoznanske, slikarske, fotografske in druge razstave ter dejavnosti vseživljenjskega učenja in Univerze za tretje življenjsko obdobje. Kulturni dom je v letu 2019 zabeležil 70.327 obiskov (Knjižnica Šmarje pri Jelšah, 2020).

Muzej baroka je oddaljen približno 200 m od šmarske knjižnice in pripoveduje zgodbo skoraj 300 let starih kipov, ki so del baročne Kalvarije, eno izmed sedmih čudes Slovenije in ene najbolj eminentnih srednjeevropskih kalvarijskih poti. Muzej baroka je ob odprtju leta 2016 prešel v upravljanje JZ Knjižnica Šmarje pri Jelšah, vanj pa se je preselil tudi turistično-informacijski center (TIC). Muzej baroka je v letu 2019 obiskalo 2651 obiskovalcev (Knjižnica Šmarje pri Jelšah, 2020).

Izhodišče pisne naloge za bibliotekarski izpit tvori presek pomena knjižnice kot javnega in »tretjega prostora« ter navedenih okoliščin v Knjižnici Šmarje pri Jelšah. Namen naloge je tako na podlagi teoretičnih izhodišč in sestavin sodobne splošne knjižnice ter potreb skupnosti preučiti, ali bi vzpostavitev kavarne v Knjižnici Šmarje pri Jelšah odgovorila na nove zaznane trende uporabnikov knjižnic kot tretjega prostora in doprinesla k razvoju okolja. Cilji naloge so:

1. pregled relevantne literature in praks na področju knjižnice kot tretjega prostora, natančneje vključevanj kavarn v knjižnice,
2. odgovoriti na raziskovalna vprašanja,

¹ Podatki veljajo za dan 31. 12. 2019.

3. na podlagi pregleda literature in primerov praks ter opravljene analize sprejeti sklep glede izvedljivosti projekta in delovanja kavarne v Knjižnici Šmarje pri Jelšah.

Pisna naloga je sestavljena iz treh delov. Prvi zajema predstavitev stanja obravnavane teme na osnovi pregleda relevantnih domačih in tujih informacijskih virov. Sledi obdelava raziskovalnega problema s predstavitvijo rezultatov preučevanja ter razmislek glede postavljenih predpostavk in odgovor na raziskovalno vprašanje v dveh delih:

1. Ali odprtje kavarne v knjižnici naslavlja dolgoročne potrebe uporabnikov in lokalne skupnosti?
2. Ali razpoložljivi viri in sredstva omogočajo knjižnici vzpostavitev in upravljanje kavarne?

Ti dve vprašanji naloga presoja na podlagi stališč uporabnikov in potencialnih uporabnikov z gravitacijskega področja Knjižnice Šmarje pri Jelšah ter analize njenih najbolj pomembnih deležnikov, potrebnih sredstev in razpoložljivih virov. Tretji del nalogo konča z oceno rezultatov, ugotovitvami in razmislekom o priložnostih, ki temeljijo na pridobljenih izsledkih.

Za ugotavljanje stališč uporabnikov in potencialnih uporabnikov z gravitacijskega območja Knjižnice Šmarje pri Jelšah je bila uporabljena metoda ankete z zaprtimi tipi vprašanj. Za odgovor na drugo raziskovalno vprašanje je bila opravljena finančna ocena potrebnih sredstev za vzpostavitev kavarne v knjižnici.

Predstavljenih ugotovitev ni mogoče brezpogojno posploševati na ostale splošne knjižnice, saj se vsaka knjižnica odziva na specifično lokalno okolje ter tako uresničuje svoje poslanstvo in podpira razvoj in kakovost življenja v lokalni skupnosti. Kljub temu pa naloga predstavlja možen pristop k raziskavi izvedljivosti projekta, ki ga lahko druge knjižnice in sorodne organizacije uporabljajo pri svojem delu.

2 KAVARNIŠKA KNJIŽNICA KOT TRETJI PROSTOR

2.1 TRETJI PROSTOR

Uporaba izraza »tretji prostor« je – še posebej v kombinaciji s knjižnicami – vedno pogostejša. Ameriški sociolog Ray Oldenburg tretji prostor opisuje v svoji knjigi *The Great Good Place* (Odlično dobro mesto) s podnaslovom *Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars*,

Hair Salons and Other Hangouts at the Heart of a Community (Kavarne, knjigarne, bari, frizerski saloni in drugi prostori druženja v središču skupnosti), kjer piše o pomembnosti javnih zbirališč in zakaj so ti kraji bistveni za skupnost, razvoj družbe, demokracije, enakosti med ljudmi, razgledanosti in angažiranosti ter povezanosti in vključevanja družbe v razne procese (Oldenburg, 1989, v Podgornik, 2019). Pravi, da morajo ljudje za zdrav obstoj živeti v ravnovesju treh področij: domačega življenja, delovnega okolja in družabnih krajev. Tako lahko govorimo o treh prostorih:

1. dom,
2. služba ali šola,
3. tretji prostor – prostor, ki ni ne dom ne služba, ampak prostor vmes, ki nudi družbeno interakcijo in so pogosto centri življenja skupnosti.

Določene kulture imajo za tretji prostor poseben izraz (na primer, Francozi ujamejo esenco tretjega prostora z izrazom *rendezvous*), Slovenci pa smo besedno zvezo dobesedno prevedli iz angleškega poimenovanja *third place*.

Oldenburg predlaga nekaj skupnih izhodišč glede izgleda in ponudbe tretjega prostora: »storitve, ki jih ponuja uporabnikom, morajo biti brezplačne ali cenovno zelo ugodne, priporočljivo je, da vsebuje možnost uživanja hrane in pijače, ki pa nista nujna, a vendar pomembna. Prostor mora biti dostopen, v procese naj vključuje ljudi, ki vanj zahajajo, biti mora prijeten in udoben ter zasnovan tako, da omogoča sklepanje novih prijateljstev in druženje s tistimi, ki jih že poznamo in srečujemo.« (Oldenburg, 1989, v Podgornik, 2019, str. 351–352). Tretji prostor so lahko različni javni prostori, ki nudijo okolje za redna, neformalna srečanja posameznikov izven doma in službe. Avtorja Sleeman (2012, str. 37) in Wimmer (2014, str. 114) povzemata Oldenburgova stališča z osmimi karakteristikami, ki so značilne za vse tretje prostore:

- Nevtralni teren; v katerem gostje nimajo obveznosti in nanj niso vezani finančno, politično, pravno ali kako drugače in lahko pridejo in odidejo kadarkoli želijo in nikomur od gostov ni potrebno biti v vlogi gostitelja.
- Enaka možnost za vse; privilegiji ekonomskega ali socialnega statusa v tretjem prostoru ne veljajo.
- Pogovor je glavna dejavnost; igriv in vesel pogovor je glavni poudarek aktivnosti tretjega prostora. Ton pogovora je običajno lahkoten in šaljiv, duhovitost in dobrodušnost pa sta še posebej cenjeni.

- Dostopnost in ustrežljivost; tretji prostor mora biti odprt in dostopen tistim, ki ga zasedajo ter nuditi ustrežljivost, da uresničijo potrebe gostov.
- Redni obiskovalci; tretji prostor ima številne redne obiskovalce, ki prostoru dajejo vzdušje in karakteristiko. Redni obiskovalci privabljajo nove uporabnike in pomagajo nekemu, ki je nov obiskovalec, da se počuti dobrodošlo.
- Preprostost; nebahaška notranjost ponuja občutek domačnosti. Tretji prostor ni snobovski ali pretenciozen in sprejema vse vrste posameznikov iz različnih družbenih slojev.
- Pozitivno razpoloženje; ton pogovora ni nikoli napet ali sovražen, ampak je vzdušje igrivo in veselo.
- Dom, ki ni dom; obiskovalci imajo podoben občutek topline in pripadnosti kot v svojih domovih in čutijo, da so del prostora, zato se s preživljanjem časa v njem energijsko napolnijo.

Zanimiva je tudi povezava pojma tretjega prostora s konceptom *javnega*. Slednjega avtor Habermas opredeljuje kot mesto kolektivnega dogajanja, ki združuje tiste, ki so si med seboj različni, ravno zaradi tega, ker so si različni. Habermas trdi, da je arhitekturna zasnova klasičnih kavarn iz 17. stoletja (velika soba z veliko mizo) in njihova založenost z mediji in načinom širjenja informacij (glasno branje časopisov in debate) oblikovala naše razumevanje javnosti (Habermans, 1956, v Lukito in Xenia, 2017).

Nenadomestljiva družbena vrednost tretjega prostora se je izrazito pokazala med pandemijo bolezni COVID19. Naenkrat nam je bil onemogočen obisk restavracij, kavarn, knjižnic, cerkva, frizerskih salonov, telovadnic in drugih mest, ki jih pogosto obiskujemo izven doma in službe. Zaprti v naše domove smo se sicer počutili varne pred nevidnim sovražnikom, izgubili pa smo družbeno in psihološko blaginjo, ki jih nudijo tretji prostori. Profesorica antropologije in psihologije Setha Low, ki se z raziskovanjem vpliva javnih prostorov ukvarja že trideset let, ugotavlja, da je nedavno zaprtje zaradi pandemije velika izguba za družbo, saj so tako javni kot tretji prostori mesta, ki prispevajo k zdravi in cvetoči družbi. Če javni prostori razširjajo naše družbene odnose in odpirajo naš pogled na svet, nas tretji prostori sidrajo v skupnosti, kjer smo priznani in kjer uresničujemo svoje potrebe (Low, 2020). Tretji prostori zagotavljajo dnevno lepilo, ki nas vežejo na določeno lokacijo in povezujejo z ljudmi, ki jih pogosto obiščejo. Upravičeno nas lahko skrbi, da se bodo brez tretjih prostorov povezave, ki pletejo kompleksno mrežo družbe, razgradile (Low, 2020).

2.2 KNJIŽNICA KOT TRETJI PROSTOR

Splošna knjižnica še zdaleč ni samo izposojevalnica knjig, zakladnica znanja in tempelj tišine, ki zbira, obdeluje, hrani in posreduje gradivo svojim uporabnikom. Je tudi (in predvsem) stičišče ljudi različnih mišljenj, kultur in interesov. Knjižnica je javna kulturna in izobraževalna ustanova, ki je namenjena vsem. To vlogo njihovega pomena javnega prostora dobro predstavi avtorica Podgornik (2019, str. 345), ko splošne knjižnice opiše kot »institucije vseživljenjskega izobraževanja, ki morajo uporabnikom poleg osnovnih dejavnosti ponuditi in zagotoviti tudi občutek domačnosti, topline, varnosti in zavetja. Predvsem pa morajo biti stalnica v življenju ljudi, ki jih obiskujejo. »Tretji prostori« so neformalni prostori, ki omogočajo srečevanje, druženje in povezovanje ljudi, sklepanje novih prijateljstev ter družbenih in socialnih interakcij, dobro počutje in izgradnjo socialnega kapitala.«

V današnji informacijski dobi se ob vselej dostopnih informacijskih virih porodi vprašanje ali še vedno potrebujemo knjižnice (Crawford, 2014). Odgovor je seveda da, vendar se njihova vloga v naši družbi spreminja. Tradicionalni cilj knjižnic je bil shranjevanje knjig in drugih informacij (Slika 2), ki jih družba ustvarja, uporabniki pa so knjižnice obiskovali z namenom, da do teh virov dostopajo. S prihodom interneta je splet prevzel tradicionalno vlogo knjižnice, spletni iskalniki pa tradicionalno vlogo knjižničarja (Herrera-Viedma in López-Gijón, 2013).

Knjižnice sprejemajo družbeni preobrat in spreminjajo svoj fokus iz knjižnične zbirke na uporabnike. Nekoč so se knjižnice osredotočale na vzdrževanje trajnostnih knjižničnih zbirk, danes pa se usmerjajo k skupnemu učenju, izmenjavi znanja, ustvarjanju znanja in kulturnim izkušnjam (Audunson in Aabø, 2013, v Golten, 2019). Ta premik k bolj družabni knjižnici traja že nekaj časa z dejavnostmi kot so javna branja, predavanja, tečaji, delavnice in podobno, ponekod po svetu pa so te spremembe celo podprte v zakonih, ki veljajo za knjižnice. Takšen primer lahko vidimo v Skandinaviji, ki si jo na splošno radi jemljemo za zgled. Na Norveškem so leta 2014 sprejeli spremembo zakona o knjižnicah, v kateri je navedeno, da morajo biti knjižnice aktivne pri diseminaciji znanja in neodvisna mesta za sestanke in prizorišča za javne pogovore in razprave, to pa so tudi podprli s precejšnjo količino dodatnih namenskih sredstev iz Norveške nacionalne knjižnice (Golten, 2019).

Slika 2: Podoba tradicionalnega knjižničarja obkroženega s knjigami – in ne z uporabniki (Spitzweg, 1850). Avtor slike in poet Carl Spitzweg je s to upodobitvijo želel prikazati starega učenjaka, ki ga ne zanimajo zadeve vsakdanjega sveta. Ta umik v tiho počivališče knjig simbolizira referenčni model tradicionalne javne knjižnice 19. in 20. stoletja.

Kljub spremembam, ki jih je prinesla informacijska doba, in spremembam načina življenja ter delovanja družbe, so se knjižnicam odprle nove priložnosti in prevzemajo vedno pomembnejšo vlogo v rasti družbenega kapitala. V tranziciji knjižnične vloge se morajo knjižnice bolj kot na zbiranje informacij osredotočiti na uporabnike. Nadgradnja obstoječih in razvoj novih storitev je tudi eden izmed devetih strateških ciljev zapisanih v Strategiji razvoja slovenskih splošnih knjižnic (Slovenske splošne knjižnice za prihodnost, 2013, str. 27): »V preteklih letih so slovenske splošne knjižnice razvile vrsto storitev, s katerimi se odzivajo na konkretne potrebe različnih ciljnih skupin. Uspešne so pri spodbujanju branja in razvoju kreativnosti med otroki, vse bolj so pozorne do potreb ranljivih skupin prebivalcev, brezposelnih in starejših občanov. Iščejo poti do tistih, ki iz različnih razlogov ne morejo uporabljati knjižničnih storitev na običajne načine. V veliki meri so se izboljšali tudi prostorski pogoji za delovanje splošnih knjižnic, kar odpira možnosti, da knjižnice v celoti razvijejo svojo vlogo fizičnega in duhovnega prostora za srečevanje ljudi in znanja, krepitev medčloveških stikov in individualne osebnostne rasti, odprtosti za kulturno raznolikost ter kreativno združevanje sodobnosti in preteklosti.« Prvi navedeni ukrep za doseg tega cilja pa Strategija navaja »vzpostavitev fizičnega prostora knjižnice kot tretjega prostora, ki naj sam po sebi postane storitev knjižnice za vse generacije.«

Slika 3: Splošna knjižnica Kalk v Kölnu je dober primer tretjega prostora. Pri prenovi leta 2018 je bilo glavno vodilo ustvariti knjižnico kot živahen, sodoben, tehnološko napreden in interaktiven tretji prostor za skupnost (Aatvos, 2018; Bibliotheca, b. d.).

Pomen knjižnične vloge naslavljajo tudi *Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice* (2018), ki specificirajo in širijo naloge organiziranosti in delovanja knjižnične javne službe, kakor jih določa Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, 2001). Strokovna priporočila določajo enajst knjižničnih vlog:

1. Razvoj predbralne pismenosti
2. Bralna kultura in bralna pismenost otrok
3. Bralna kultura in bralna pismenost mladostnikov
4. Bralna kultura in bralna pismenost odraslih
5. Pridobivanje znanja
6. Informacijsko in računalniško opismenjevanje
7. Vključevanje v družbo
8. Domoznanska dejavnost
9. Informacijsko središče lokalne skupnosti
10. Seznanjanje z javnimi zadevami in spremljanje aktualnega dogajanja v družbi
11. Spodbujanje povezovanja ter sodelovalne kulture in ustvarjalnosti v lokalni skupnosti

Vloge niso razvrščene po prioritetni lestvici, ampak sledijo življenjskemu krogu posameznika ter lokalne skupnosti in tako podajajo razvojne usmeritve. Določene vloge so pri strokovni javnosti, financerjih, splošni javnosti in uporabnikih uveljavljene bolj, druge manj ali pa sploh ne. Vsaka knjižnica mora konkretizirati knjižnične vloge glede na potrebe lokalne skupnosti in iz svojega poslanstva (Strokovna priporočila ..., 2018, str. 55–57). Tretji prostor izpolnjuje in krepi pravzaprav vsako izmed enajstih knjižničnih vlog, še posebej velik doprinos pa ima pri spodbujanju povezovanja ter sodelovalne kulture in ustvarjalnosti v lokalni skupnosti. Namen te knjižnične vloge, ki zajema vse ciljne skupine, je med drugim povezovanje prebivalstva, povezovanje in sodelovanje posameznikov, pridobitnih in nepridobitnih organizacij v lokalnem okolju za namen spodbujanja samostojnega poslovanja, spodbujanja inovativnosti (t. i. co-working). Knjižnica povezuje prebivalce v lokalni skupnosti z ustreznimi prostori in dogodki in je tako generator socialnega kapitala. Tretji prostor služi namenu vključenosti v življenje lokalne skupnosti, prinaša večjo kakovost življenja in družbeno kohezijo, od tega pa pridobi posameznik, lokalna skupnost in celotna družba (Strokovna priporočila ..., 2018, str. 99–100).

2.3 KAVARNA KOT TRETJI PROSTOR

Kavarna je mnogokrat lepilo družbenega življenja in medij naših družbenih stikov. »A greš na kavo« je vprašanje, ki ga niti ne izrečemo niti ne razumemo dobesedno, ampak pomeni povabilo na druženje. Samo pitje kave niti ni bistvenega pomena in je bolj del naše vsakdanje jutranje rutine, medtem ko kavarna že več kot petsto let igra pomembno vlogo družbenega povezovanja, socialnega vključevanja ter gospodarskega in kulturnega napredka.

Prve kavarne, v perzijsčini imenovane *kave kana*², so se pojavile v Meki na Arabskem polotoku v 15. stoletju, nato pa so se razširile v glavno mesto Osmanskega cesarstva Carigrad (danes Istanbul). Postale so priljubljena mesta, kjer so se ljudje zbirali, da bi pili kavo, se pogovarjali, igrali družabne igre kot so šah in backgammon, poslušali zgodbe (Slika 4) in glasbo ter razpravljali o novicah in politiki. Postale so znane kot »šole modrosti« zaradi aktivnosti, ki so se v njih odvijale, gostov, ki so jih pritegnile, ter svobodnega in odkritega diskurza. Zaradi slednjega so se jih politični in verski voditelji bali, vendar njihove pogoste

² Prevod avtorja po fonetičnem posluhu angleškega zapisa *qahveh khaneh* (ki ga navaja vir) s pomočjo spletnega orodja <https://www.pronouncekiwi.com/Qahveh%20Khaneh>

prepovedi kavarn ni bilo mogoče ohraniti, saj se je pitje kave in druženje ob njej pregloboko zakoreninilo v kulturo in vsakdanje rituale (Coffee, b. d.).

Slika 4: Pravljíčar, t. i. *medah*, pripoveduje zgodbo v kavarni v času Osmanskega cesarstva. (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/33/Meddah_story_teller.png).

Eden izmed zgodnjih evropskih okuševalcev kave George Sandys je ob svojem obisku Konstantinopla leta 1610 kavarno (*Coffa-house*) opisal kot »prostor, kjer ljudje večino dneva sedijo, se pogovarjajo in srkajo napitek imenovan kofa (*Coffa*)« (Wordsworth, 2013). Do konca 17. stoletja so kavarne zacvetele po celinski Evropi in v Veliki Britaniji. Prva namensko zgrajena angleška kavarna je bila odprta leta 1650 v Oxfordu, kjer so blagodejne lastnosti kave pripomogle k plodnemu akademskemu razvoju in debatam slovitega univerzitetnega mesta. Priljubljenost kavarn je zaradi druženja, povezovanja in nizke cene vstopa začela hitro naraščati tudi v Londonu (Slika 5), tem zgodnjim kavarnam pa so rekli »Univerza za cent« (*Penny Universities*), saj je bilo za udeležbo potrebno odšteti en cent – toliko je namreč znašala cena kave (White, 2018).

Slika 5: Londonska kavarna okoli leta 1690. Moški pijejo kavo in diskutirajo ob branju časopisa, ob ognjišču se grejejo lončki s kavo. Na stenah so obešene slike in različna obvestila (British Library, b. d.).

Markman Ellis v knjigi *The Coffee House: A Cultural History* skozi zgodovinski oris pomena kavarn razkriva pogled v družbeno dinamiko, na katero so vplivale. Kavarne so postale točke za pridobivanje posebnih informacij, ogrevanje in branje časopisov. Za znanstvenike in umetnike so kavarne postale eno najpomembnejših lokacij za razprave in izmenjavo idej ter s tem pomembno raziskovalno orodje: nekaj vmes med enciklopedijo, raziskovalnim središčem in simpozijem (Ellis, 2004, v Dawson, b. d.).

Kavarne niso bile samo središča druženja, ampak tudi pomembna filozofska, umetniška in intelektualna središča ter prostor družbenih, političnih in gospodarskih srečanj (Slika 6). V njih so se zbirali umetniki, pisatelji, politiki in trgovci. Dunaj je kavarniška kultura zaznamovala tako močno, da je uvrščena v nesnovno kulturno dediščino Unesca (Unesco, b. d.). Zanimiv primer, ob katerem bi lahko rekli, da kavarne oblikujejo človeško zgodovino, priča januar 1913, ko so dunajsko kavarn Café Central v istem mesecu obiskali Josip Broz Tito, Sigmund Freud, Adolf Hitler, Vladimir Lenin in Lev Trocki (Valjak, 2016).

Slika 6: Café Central na Dunaju, danes popularna turistična točka, je bila nekoč priljubljeno zbirališče intelektualcev, pisateljev, umetnikov.³ (<https://www.theaficionados.com/journal/foodie/beyond-sacher>).

Zgodovina priča, da je kavarna vse od svojega nastanka služila vlogi tretjega prostora kot javni prostor namenjen rednim, prostovoljnim in neformalnim srečanjem posameznikov izven doma in službe. Skozi leta se je kavarniški koncept spreminjal in prilagodil načinu življenja. Danes v kavarnah pogosto opazimo, da klepet in druženje zamenja računalnik in mobilni telefon, znane pa so tudi kot produktivna mesta za opravljanje dela na računalniku ali drugo ustvarjalno delo. Kljub vsemu pa, ne glede na čas in modernizacijo, kavarne ostajajo prostor družbenih aktivnosti in mreženja.

Zanimivo je dejstvo, da je kavarna lahko navdihujoč milje za ustvarjanje. Dotaknimo se samo ustvarjanja v neposrednem polju poslanstva knjižnic – knjig. Ernest Hemingway, Franz Kafka, Francis Scott Fitzgerald je samo nekaj pisateljev, za katere je znano, da so najraje pisali v kavarnah. V kavarnah pa je nastajal tudi Harry Potter, najboljše prodajana knjižna

³ Redni gostje v kavarni so med drugim bili avstrijski pesnik in pisatelj Peter Altenberg, ki se je v literarno zgodovino zapisal kot avtor dunajske *priložnostne kavarniške literature* (prevod iz »Kaffehausliteratur«), ruski revolucionar Lev Trocki, novinar in aktivist ter t. i. oče Izraela Theodor Herzl, nacistični voditelj Adolf Hitler, zdravnik in ustanovitelj individualne psihologije Alfred Adler in prvi premier Sovjetske zveze Vladimir Lenin (Cafe Central, b. d.). Kavarna je bila znana tudi po organiziranih šahovskih tekmovanjih, zaradi česar so jo često imenovali z vzdevkom *Šahovska šola* (prevod iz »Die Schachhochschule«).

serija v zgodovini⁴. Avtorica J. K. Rowling je o svojem pisanju rekla: Po mojem mnenju je kavarna najboljše mesto za pisanje. Ni ti treba sam skuhati kave, nimaš občutka, da si zaprt v samici, in če imaš kreativno blokado, vstaneš in se na sprehodu do naslednje kavarne napolniš z energijo in daš možganom čas za razmislek (Nordquist, 2017).

3 KAVARNIŠKA KNJIŽNICA V ŠMARJU PRI JELŠAH

Splošne knjižnice privabljajo obširen ter raznolik krog uporabnikov in zaradi svojega uglednega položaja, ki ga imajo v družbi, ustvarjajo občutek skupnosti. Zato so knjižnice v edinstvenem položaju, da postanejo imenitna mesta, kjer se lahko ljudje prosto zbirajo in komunicirajo. Del sestavnega dela njihovega razvoja kot novega tretjega prostora so tudi njihove kavarne. Konkretno predloge o tem, kaj morajo vsebovati splošne knjižnice v svojem delovanju in v svojih prostorih, da postanejo tretji prostor, je na konferenci splošnih knjižnic Avstralije leta 2007 predstavila Kate Meyrick iz Australian Hornery Institute. Predlaga naslednje:

- knjižnice naj ustvarijo svojo blagovno znamko,
- naj se odzivajo na pobude lokalne skupnosti in njeno identiteto,
- omogočajo naj načrtovana in priložnostna srečanja,
- naj bodo programsko usmerjene,
- pomanjkanje sredstev naj jim ne bo prepreka za uresničevanje načrtovane vizije,
- naj združujejo in povezujejo,
- uredijo naj okolico (vrt, terasa, atrij) in jo spremenijo v zanimivo kulturno stičišče,
- spodbujajo naj raziskovanje in domišljijo,
- naj bodo vedno odprte in dosegljive,
- ponujajo naj fantastičen dizajn in čudovite ljudi,
- v primeru, da ne zagotavljajo nobenega od zgornjih priporočil, pa naj poskrbijo, da v svojih prostorih ponudijo najboljšo kavo v mestu (Harris, 2007, str. 145).

Pri prehodu v sodobno vlogo se morajo knjižnice bolj osredotočati na uporabnike kot pa na zbiranje informacij. Ljudem naj bi knjižnica poleg izposoje knjig, branja časopisov in uporabe interneta omogočala tudi učenje uporabe spletnih orodij nudila diskusijo o problemih lokalne

⁴ Po vsem svetu je bilo prodanih več kot 500 milijonov izvodov knjig o Harryju Potterju in je najboljše prodajana serija knjig v zgodovini (List of best-selling books, 2020; Sims, 2012).

skupnosti in države, prirejala predavanja o poeziji, gledališču in filmu ter učila o zdravju in dobrih prehranjevalnih navadah – in vse to omogočala ob druženju z drugimi uporabniki ob kavi (Herrera-Viedma in López-Gijón, 2013). V mnogih državah postajajo takšne spremembe nuja za obstoj knjižnic. V ZDA, Veliki Britaniji in na Nizozemskem javnost izgublja zanimanje za tradicionalne knjižnice in tako nastajajo in uspevajo novi formati knjižnic (Section on library buildings and equipment, 2012). Meyrick je napovedala, da bodo kavarne igrale ključno vlogo kot pomoč knjižnicam pri gradnji skupnosti ter ustvarjanju tretjega prostora in zanimivo je opazovati znatno povečanje vključevanja kavarn v knjižnicah v zadnjih letih (Harris, 2007, str. 145).

Tudi v slovenskih knjižnicah so kavarne vse bolj priljubljene (Kalan in Južnič, 2015). Zelo uspešno kavarno ima Knjižnica Celje, ki poleg uporabnikov knjižnice privablja tudi sprehajalce. V svoji ponudbi pa imajo kavarne, na primer, splošne knjižnice v Radovljici in Grosupljem ter Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Univerzitetna knjižnica Maribor. O kavarniški poti razmišljamo tudi v Knjižnici Šmarje pri Jelšah, možnost in utrip želja lokalne skupnosti po njenem odprtju pa preučuje ta naloga. Dolgoročna ideja je, da s tem ne bi pridobili samo knjižnične kavarne, ampak bi ta pridobitev nadgradila storitve, ki jih nudi naš zavod s transformacijo v t. i. kavarniško knjižnico. S tem bi knjižnica oplemenitila funkcijo tretjega prostora, uporabnikom knjižnice in obiskovalcem kulturnega doma pa bi ponudili dodatno paleto izkušenj in obogateno preživljanje prostega časa.

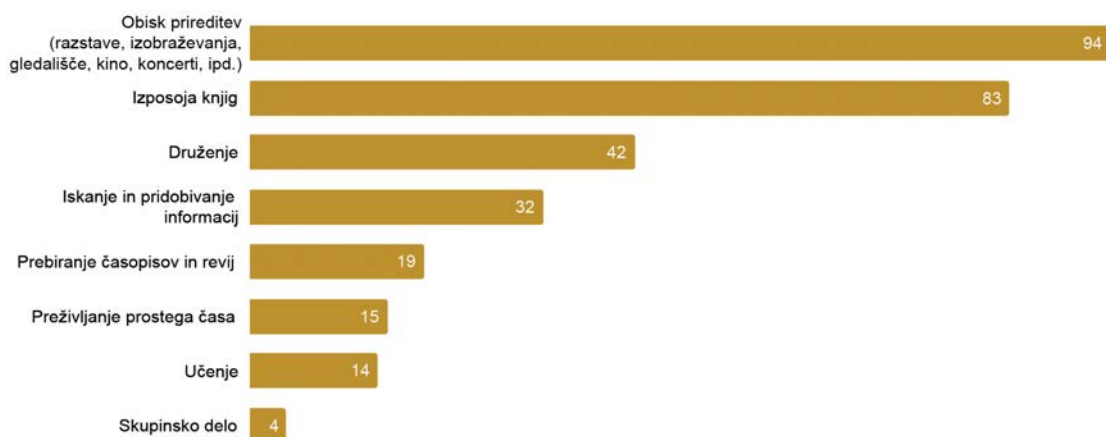
3.1 ANALIZA LOKALNE SKUPNOSTI

Temeljni motiv analize lokalne skupnosti predstavlja vprašanje, kako bi knjižnica s svojo dejavnostjo lahko pripomogla k dobrobiti in razvoju posameznikov in lokalne skupnosti (Strokovna priporočila ..., 2018, str. 105). V našem primeru knjižnico zanima, kako se uporabniki in obiskovalci udeležujejo pri aktivnostih v našem zavodu, kakšne so njihove navade, povezane z obiskovanjem kavarn in na podlagi tega presoditi ali odprtje kavarne v knjižnici naslavlja dolgoročne potrebe uporabnikov in lokalne skupnosti.

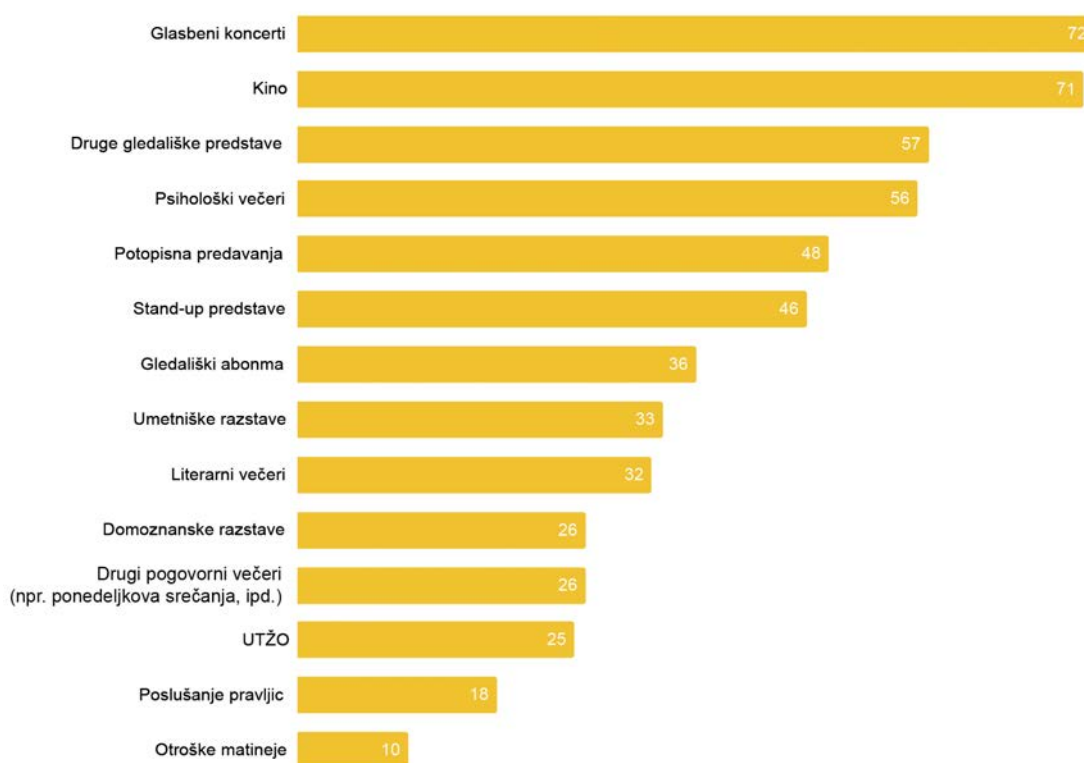
Pri ugotavljanju stališč članov in obiskovalcev Knjižnice in Kulturnega doma Šmarje pri Jelšah je bila uporabljena metoda ankete z zaprtim tipom vprašanj. Anketiranje je bilo izvedeno s spletnim orodjem Google Forms med 17. septembrom in 8. oktobrom 2020. K reševanju spletnega vprašalnika so bili uporabniki pozvani preko objave na Facebook strani

Knjižnice Šmarje pri Jelšah in z vabilom po e-pošti. Anketo je izpolnilo 107 anketirancev, kar predstavlja 1,6 % članov knjižnice. Od tega je bilo 72 % žensk (77) in 28 % moških (30), 76,6 % sodelujočih je bilo delovno ali izobraževalno aktivnih (82 oseb), in 23,4 % upokojencev in brezposelnih (25 oseb). Večina tistih, ki so izpolnili anketo, imajo končano višjo izobrazbo od srednješolske (68,1 % ali 73 anketirancev). Knjižnico vsaj enkrat tedensko obišče 39,3 % (42 oseb), občasno 56,1 % (60 oseb), nikoli pa 4,7 % (5 oseb).

V vsebinskem delu ankete nas je najprej zanimalo, zakaj anketiranci obiskujejo knjižnico in kulturni dom ter katere prireditve so najbolj obiskovane. Rezultate prikazujeta Slika 7 in Slika 8.

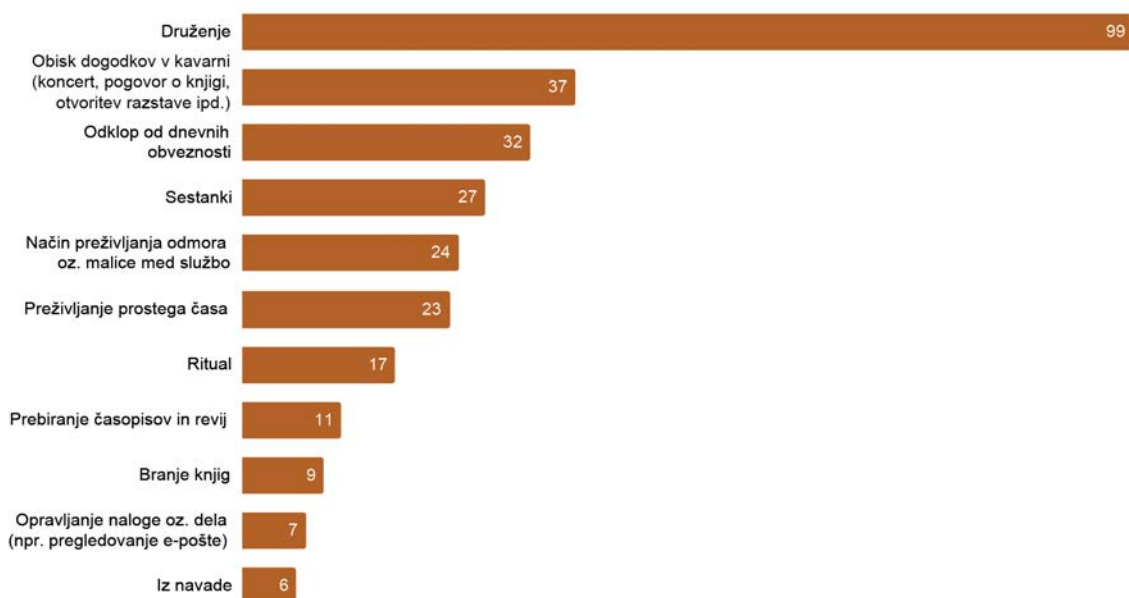

Slika 7: Razlog obiska knjižnice in kulturnega doma Šmarje pri Jelšah oziroma odgovori na vprašanje *Zakaj obiskujete knjižnico in kulturni dom?* Vsak anketiranec je lahko izbral več odgovorov.

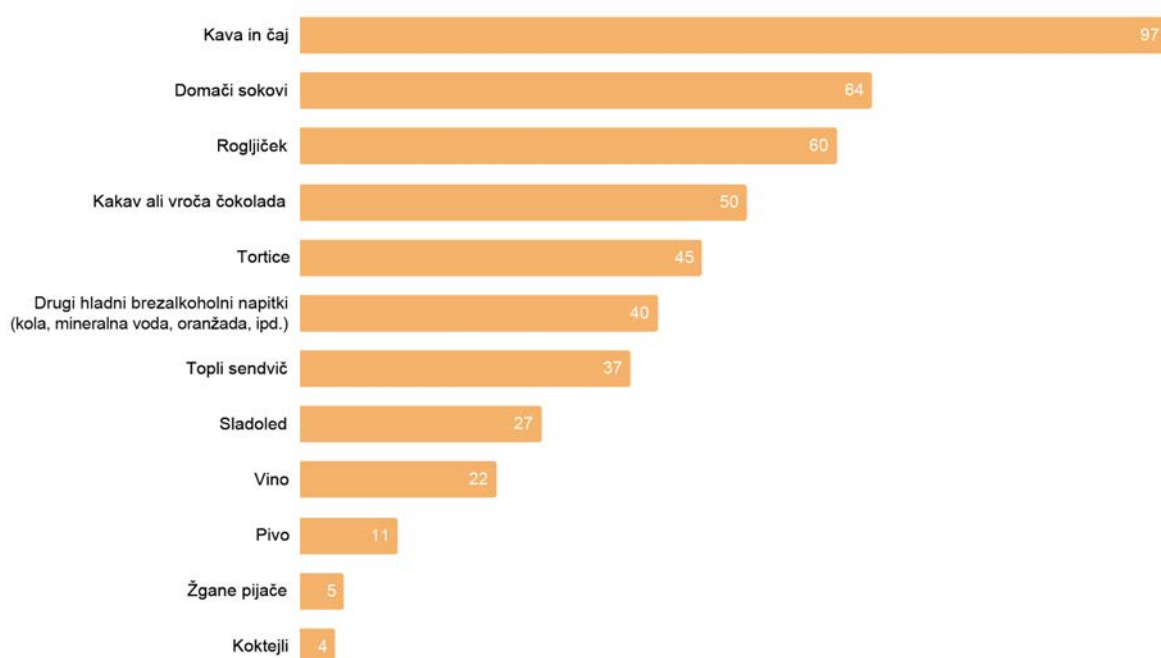

Slika 8: Obiskanost prireditev oziroma odgovori na vprašanje *Katere prireditve obiskujete?* Vsak anketiranec je lahko izbral več odgovorov.

V nadaljevanju je anketa spraševala po navadah obiska kavarn. Tretjina anketirancev obišče kavarno vsaj 3-krat tedensko (36 oseb ali 33,6 %), 1-krat tedensko 39,3 % (42 oseb), 1-krat mesečno 24,3 % (26 oseb), nikoli pa 2,8 % anketirancev (3 osebe). Razlog obiska kavarn in želje glede gostinske ponudbe prikazujeta Slika 9 in Slika 10.

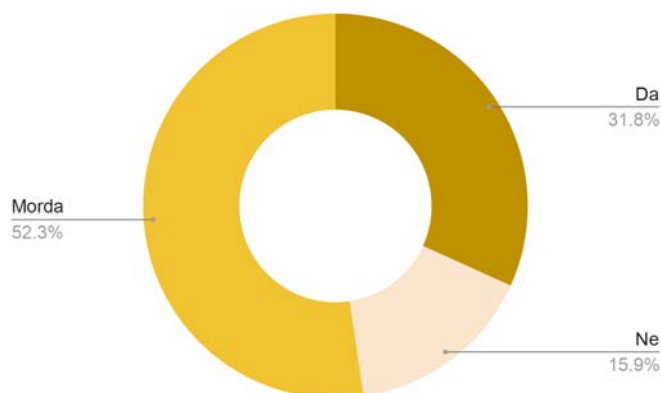
Slika 9: Razlog obiska kavnar oziroma odgovori na vprašanje *Zakaj obiskujete kavarne?* Vsak anketiranec je lahko izbral več odgovorov.

Slika 10: Želje gostinske ponudbe oziroma odgovor na vprašanje: *Kakšno gostinsko ponudbo bi si želeli v knjižnični kavarni?* Vsak anketiranec je lahko izbral več odgovorov.

Eden izmed povodov, da smo v Knjižnici Šmarje pri Jelšah začeli premišljevati o odprtju kavarne, je bilo razmišljanje, da z dodano vrednostjo, ki jo prinašajo kavarne kot tretji prostor (poglavje 2.3), uporabnike knjižnice in obiskovalce kulturnega doma še bolj pritegnemo k

obisku in udejstvovanju kulturnih in izobraževalnih dejavnosti v našem kraju. Zato nas je v anketi zanimalo tudi, če bi kavarna ljudi vzpodbudila, da bi pogosteje obiskovali knjižnico in druge prireditve. Rezultate tega vprašanja, ki je bistven pri naši presoji o smiselnosti odprtja knjižnične kavarne, prikazuje Slika 11, ki kaže, da bi se v primeru odprtja kavarne obisk knjižnice in drugih prireditev potencialno povečal pri 84,1 % anketirancih.

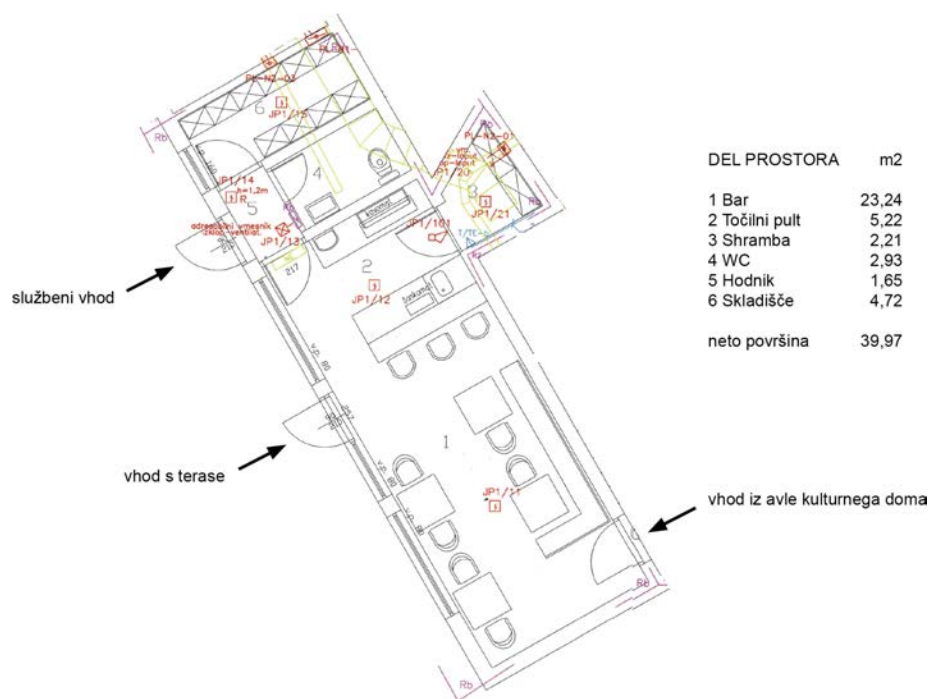

Slika 11: Kavarna kot motivacija pogostejšega obiska knjižnice in prireditev oziroma odgovori na vprašanje *Ali bi vas kavarna spodbudila, da bi pogosteje obiskovali knjižnico in druge prireditve?*

Kot zadnje vprašanje ankete nas je zanimalo, kakšen delovni čas kavarne bi bil najboljši. Več kot polovica vprašanih meni, da bi bilo najboljšo, če je kavarna odprta enako kot obratovalni čas knjižnice ter v času prireditev (58,9 % ali 63 oseb). Da bi imela kavarna svoj odpiralni čas, ki ni odvisen od knjižnice, meni 30,8 % vprašanih (33 oseb). Najmanj vprašanih pa je mnenja, da bi bila kavarna odprta samo v času prireditev (10,3 % ali 11 oseb).

3.2 ŠTUDIJA IZVEDLJIVOSTI

Premislek o tehnični, ekonomski in operativni izvedljivosti – v tem vrstnem redu – je začetno dejanje vsakega idejnega projekta. Najprej preverimo, ali trenutne prostorske kapacitete s tehničnega vidika omogočajo prostor za kavarno. Izhodišče je vsekakor vzpodbudno, saj je Knjižnica Šmarje pri Jelšah ob zadnji temeljiti prenovi objekta knjižnice in kulturnega doma leta 2013 uredila manjši prostor za kavarno imenovan *Kulturnica*, ki pa ni bila nikoli odprta kot javna kavarna, ampak od tedaj služi kot interni lokal v času prireditev in kot prostor za organizacijo manjših kulturnih dogodkov. Kulturnica v skupni površini 40 kvadratnih metrov obsega osrednji kavarniški prostor s točilnim pultom in priročno shrambo ter hodnik s vhodom v toaletni prostor in skladišče (Slika 12).

Slika 12: Tloris kavarne, kot je bil predviden v projektu prenove Knjižnice in Kulturnega doma Šmarje pri Jelšah leta 2013.

Pregled tlorisa Kulturnice pokaže, da je prostor kavarne relativno majhen v primerjavi s povprečno kavarno. Ta razlog je najbrž tudi botroval k odločitvi, da kavarna ni bila nikoli javno odprta s svojim odpiralnim časom, ampak je služila zgolj kot priložnostni bar za postrežbo ob določenih prireditvah.

Ob reševanju prostorske problematike običajno vedno najprej pomislimo na prizidek. Takšne rešitve so lahko dolgoročno dobre, vendar so v javnih objektih običajno izjemno dolgotrajne in zahtevne, saj pot do uspešnega cilja vključuje veliko korakov različnih odločevalcev. Zato se poraja vprašanje, ali lahko izziv majhnosti obstoječega kavarniškega prostora rešimo kako drugače. Morda se vendarle z inventivnim in kreativnim načinom najde rešitev, ki bi povečala število sedišč za goste v prostorih, ki so neposredno ali posredno povezani s prostorom Kulturnice. Ob tem pa bi z minimalnim vložkom povečali dodano vrednost celotnega kulturnega centra z nadgradnjo tretjega prostora.

Shematski prikaz umestitve prostorov knjižnice, kulturnega doma in kulturnice v celotnem objektu in idejno rešitev razširitve kavarne kot tretjega prostora prikazuje Slika 13.

Slika 13: Shematski prikaz tlorisa pritličja celotnega objekta knjižnice in kulturnega doma in umestitev kulturnice (zgoraj) in idejna rešitev uporabe obstoječih prostorov za razširitev kavarne (spodaj).

Za prostorsko razširitev kavarne se ponujajo štiri idejne rešitve:

1. TERASA 1: ureditev terase na zelenici pred vhodom v Kulturnico bi bila zanimiva predvsem zaradi prostorske lege terase neposredno ob obstoječem kavarniškem

prostoru ter sončne lege z naravno senco. Terasa poleg klasične kavarniške uporabe ponuja tudi možnost namembnosti uporabe prireditvenega prostora (Slika 14). To idejno rešitev smo kot del projekta *Barok pod krošnjami* v partnerstvu z Občino Šmarje pri Jelšah in še tremi partnerji prijaviли na razpis LAS Obsotelje in Kozjansko v letu 2020.

2. TERASA 2: ureditev terase na ploščadi pred kulturnim domom.
3. AVLA: razširitev kavarne v vzhodno avlo kulturnega doma.
4. SPODNJA DVORANA ali KAVARNA+TIC: kot začasna preureditev spodnje dvorane kulturnega doma ob namenskih priložnostih, možno pa tudi kot celovita ureditev spodnje dvorane v kavarniško-prireditveni prostor s točko TIC in butično trgovino lokalnih izdelkov.

Slika 14: Predlog ureditve terase na zelenici pred vhodom v Kulturnico.⁵

Ekonomska izvedljivost projekta je odvisna zlasti od Občine Šmarje pri Jelšah, ki je ustanoviteljica in poglavitni financer Knjižnice Šmarje pri Jelšah. Investicijska vrednost je odvisna od števila izbranih idejnih rešitev, njihove okvirne vrednosti pa so podane v Preglednici 1.

⁵ Predlog je za namen projekta *Barok pod krošnjami* izdelala arhitektka Katarina Čakš, ki je sodelovala že pri notranji ureditvi Kulturnice leta 2013.

Preglednica 1: Ocenjena investicijska sredstva potrebna za odprtje kavarne in realizacijo faz oz. posameznih idejnih rešitev

Faza	Potrebe	Ocenjena vrednost
OSNOVA - dodatna gostinska in druga oprema v obstoječem prostoru	kavni aparat, kavni mlinček in druga oprema za pripravo kave, zvočni sistem za predvajanje glasbe, druga oprema za kavarno	6.000 €
1. idejna rešitev: TERASA 1	zunanja ureditev, betonske klopi, oprema	30.000 €
2. idejna rešitev: TERASA 2	mize, stoli in druga oprema – dodatno k TERASA 1	5.500 €
3. idejna rešitev: AVLA	mize, stoli in druga oprema	4.000 €
4. idejna rešitev: SPODNJA DVORANA – osnovno	mize, stoli, klopi, servirni pult in druga oprema	40.000 €
SKUPAJ		85.500 €

Sodobna proaktivna knjižnica pri uresničevanju poslanstva prepoznava tveganja, ki lahko vplivajo na uresničevanje strateških ciljev, in jih tudi učinkovito obvladuje (Strokovna priporočila ..., 2018, str. 32). Z odprtjem kavarne bi se pojavila potreba po dodatnih kadrovskih kapacitetah, saj bi kavarna za zavod pomenila dodatno dejavnost, ki je trenutno ne opravlja. Pri tej možnosti je potrebno opraviti ekonomsko analizo trga in predvideti finančno bilanco delovanja kavarne. Druga možnost bi bila, da se kavarna odda v najem zunanjemu izvajalcu pri čemer bi morali biti pogoji jasno določeni, saj obratovanje kavarne ne sme imeti negativnih posledic na delovanje knjižnice in kulturnega doma. Kljub temu, da ocena tveganja ni predmet te naloge, na tem mestu omenimo, da oba načina poslovanja predstavljata določeno tveganje; če kavarna deluje pod okriljem zavoda, obstaja ekonomsko tveganje, če obratuje v podnajemu, obstaja operativno tveganje. Hkrati pa je potrebno poudariti, da motiv delovanja knjižnice – in posledično velja to tudi za knjižnično kavarno – ni gonja za ekonomski profit, ampak je podpora razvoju in kakovosti življenja ter pomoč skupnosti na poti v spreminjajočih se razmerah sodobne družbe.

4 RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI

Splošne knjižnice so od nekdaj bile več kot le zakladnice knjig in prostori tihega preživljanja časa v samoti. Ob nenehnih spremembah družbe in socialnega okolja, v katerem delujejo, se bolj kot na informacijsko zbirko vedno bolj osredotočajo na uporabnike. Z naslavljanjem potreb v svojem okolju se približujejo ljudem in tako rastejo v prostore družbe. Splošna knjižnica je stičišče ljudi, ki živijo in delajo v njeni okolici. Njena vloga nevtralnega in neformalnega prostora, kjer neobremenjeno preživljamo svoj čas izven doma in službe,

postaja vse bolj pomembna. Eden izmed ključnih strateških ciljev splošnih knjižnic je, da ravno z vzpostavitvijo fizičnega prostora postanejo tretji prostor, ki je sam po sebi storitev knjižnice za vse generacije. Na podlagi trendov razvoja družbe se bo verjetno percepcija uporabnikov še bolj usmerila v razumevanje knjižnic kot javne dobrine, ki ne zajema samo zbirke knjig, ampak tudi druge storitve – »morda tudi dobro kavo, ki bo lahko pripomogla k oblikovanju tretjega prostora, z zagotavljanjem sproščenega, prijaznega okolja, hkrati pa prispevala še h gradnji družbenih odnosov, ki so bistvenega pomena za razvoj skupnosti in tudi knjižnic.« (Podgornik, 2019, str. 363)

Funkciji tretjega prostora so kavarne služile že od svojega nastanka, zato se zamisel o vključitvi kavarne v knjižnico ponuja kot odličen instrument za obogatitev knjižnične vloge. Kljub temu pa moramo biti ob navezavi knjižnice na tretji prostor dovolj kritični. Vsekakor je potrebno knjižnico oblikovati kot privlačen kraj, a ob kavarniški družabnosti, ki jo prinaša kavarna, se ne sme pozabiti na specifične kvalitete knjižnice kot javnega prostora. Knjižnica se v ničemer ne sme podrežati kavarni, temveč mora kavarna bogatiti delovanje in izvajanje poslanstva knjižnice in njeni vlogi gradnika razvoja in življenja skupnosti.

Realizacija vseh faz projekta knjižnične kavarne je odvisna od razpoložljivih investicijskih občinskih sredstev in uspešnosti pripravljenih projektov na razpisih. A morda prvi korak knjižnične kavarne vendarle ni tako zamegljen in kompleksen. Knjižnica Šmarje pri Jelšah že ima manjši kavarniški prostor, ki se je doslej uporabljal v interne namene, z inventivnim pristopom pa se možnost ugodne rešitve javne knjižnične kavarne kaže na obzorju.

Bibliotekarska naloga obravnava vprašanje *ali odprtje kavarne v knjižnici naslavlja dolgoročne potrebe uporabnikov in lokalne skupnosti*. Analiza lokalne skupnosti je pokazala, da tri četrtine uporabnikov Knjižnice in Kulturnega doma Šmarje pri Jelšah kavarne obiskuje vsaj enkrat tedensko, z odprtjem knjižnične kavarne pa je možno 84-odstotno povečanje obiska knjižnice. Projekt knjižnične kavarne torej naslavlja prepoznano potrebo uporabnikov in lokalne skupnosti. Njen morda največji doprinos v današnjem negotovem času in v času, ki prihaja, pa bi bilo zagotavljanje in spodbujanje občutka skupnosti in povezanosti. Otroci bi v njej s polnim naročjem knjig z babicami in dedki spili sok, ti isti dedki in babice bi načrtovali, kaj vse še morajo obiskati v okviru univerze za tretje življenjsko obdobje, mladi bi ob druženju kovali nove šolske projekte in druge dogodivščine, ostali pa bi po službi prihiteli po novo knjigo, se pozanimali, katera gledališka predstava je naslednja na sporedu in ob kavici

Samec, M., Knjižnica Šmarje pri Jelšah kot tretji prostor: projekt Kavarniška knjižnica. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

izmenjali mnenja. Po opravljeni analizi in osebnih odzivih in komentarjih krajanov ter uporabnikov storitev knjižnice in kulturnega doma Šmarje pri Jelšah lahko zaključimo, da bi bila knjižnična kavarna zelo dobrodošel prostor za druženje, popestritev raznih vsebin in »tretji prostor«, ki postaja ena izmed poglavitnih storitev sodobnih proaktivnih knjižnic.

5 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- Aatvos. (8. 10. 2018). *Cologne public Library in Kalk*. <https://aatvos.com/project/koln-kalk-library/>
- Bibliotheca. (b. d.). *Cologne Public Library - Kalk Library: Cologne's new library becomes a third place and extends access to the community with open+*. <https://www.bibliotheca.com/cologne-public-library/>
- British Library. (b. d.). *Drawing of a London coffee-house*, c. 1690-1700. <https://www.bl.uk/collection-items/drawing-of-a-london-coffee-house-c-1690-1700>
- Cafe Central. (b. d.). <https://www.cafecentral.wien/>
- Coffee. (b. d.). V *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/coffee>
- Crawford, S. (9. 7. 2014). Do we still need libraries? *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2012/12/27/do-we-still-need-libraries/libraries-struggle-to-close-the-digital-divide>
- Dawson, E. (b. d.). *To coffee, everything looks like a mouth: applying Lefebvrian space to taste in 18th and contemporary coffeehouses*. https://www.academia.edu/3796499/To_Coffee_Everything_Looks_Like_a_Mouth_Aplying_Lefebvrian_Space_to_Taste_in_18th_and_Contemporary_Coffeehouses
- Golten, E. (22. 8. 2019). *Public libraries as place and space – new services, new visibility* [Predstavitev prispevka]. Letni kongres »IFLA WLIC 2019 - Athens, Greece - Libraries: dialogue for change«, Samos, Greece. <http://library.ifla.org/2708/1/s09-2019-golten-en.pdf>
- Harris, C. (2007). Libraries with lattes: the new third place. *Australasian Public Libraries and Information Services*, 20(4), 145–152.
- Herrera-Viedma, E. in López-Gijón, J. (2013). Libraries' social role in the information age. *Science*, 339(6126), 1382–1383.
- James, R. (2018). Libraries as community hubs [Blog zapis]. *Social history society*. https://socialhistory.org.uk/shs_exchange/libraries-as-community-hubs/

Samec, M., Knjižnica Šmarje pri Jelšah kot tretji prostor: projekt Kavarniška knjižnica. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Jacobs, E. (2006), Circulating libraries. V D. S. Kastan (ur.), *The Oxford encyclopedia of British literature*.

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195169218.001.0001/acref-9780195169218-e-0102>

Kalan, T. in Južnič, P. (2015). Novejše knjižnične stavbe v Sloveniji. *Knjižnica*, 59(1-2), 145–161.

Keate, G. (1789). *Hall's Library at Margate* [Slika].

https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1903-0408-8

Knjižnica Šmarje pri Jelšah [KŠPJ]. (2020). *Letni plan Knjižnice Šmarje pri Jelšah za leto 2020*.

List of best-selling books (3. 10. 2020). V *Wikipedia: the free encyclopedia*.

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_best-selling_books

Low, S. (1. 5. 2020). How cafes, bars, gyms, barbershops and other 'third places' create our social fabric. *The Conversation*. <https://theconversation.com/how-cafes-bars-gyms-barbershops-and-other-third-places-create-our-social-fabric-135530>

Lukito, Y. N. in Xenia A. P. (2017). Café as third place and the creation of a unique space of interaction in UI Campus. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 99, 012028. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/99/1/012028>

Nordquist, R. (12. 12. 2017). Where are the best places to write. *ThoughtCo*.

<https://www.thoughtco.com/where-are-the-best-places-to-write-1689268>

Podgornik, V. (2019). Pomen knjižnice kot javnega prostora – knjižnica kot »tretji prostor«: primer Goriške knjižnice Franceta Bevka Nova Gorica. *Knjižnica*, 63(1-2), 345–365.

Section on library buildings and equipment. (2012). *IFLA Newsletter*. (1).

<https://www.ifla.org/files/assets/library-buildings-and-equipment/newsletters/2012-1.pdf>

Sims, A. (6. 4. 2012). Harry Potter – History of the Books. *Hypable*.

<https://www.hypable.com/harry-potter/book-history/>

Sleeman, M. (2012). There's no home like place? V P. Myers (ur.), *Going home: essays, articles, and stories in honour of the Andersons* (str. 33–40). Oak Hill College.

Slovenske splošne knjižnice za prihodnost: strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020. (2013). Združenje splošnih knjižnic. https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2019/07/ZSK_e-katalog_SLO-1.pdf

Spitzweg, C. (1850). *The Bookworm* [Slika]. <https://www.artranked.com/topic/Library>

Samec, M., Knjižnica Šmarje pri Jelšah kot tretji prostor: projekt Kavarniška knjižnica. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028). (2018).

Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost RS.

https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/NSKD/Drugi-dokumenti-in-gradiva/f296b564a7/NSKD_PriporocilaSplKnjiz2018-2028.pdf

Unesco. (b. d.). *Immaterielles Kulturerbe - Wiener Kaffeehauskultur*.

<https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/wiener-kaffeehauskultur>

Valjak, D. (31. 12. 2016). In the summer of 1913, Hitler, Stalin, Trotsky, Tito, Freud, Franz Ferdinand and Lenin were all regulars in Vienna's Café Central. *The Vintage News*.

<https://www.thevintagenews.com/2016/12/31/in-the-summer-of-1913-hitler-stalin-trotsky-tito-freud-franz-ferdinand-and-lenin-were-all-regulars-in-viennas-cafe-central/>

Vogrinčič Čepič, A. (2017). Knjižnica kot (tretji) prostor: družbeni učinki prostorskih praks. *Keria: Studia Latina et Graeca*, 19(1), 57–80.

Wimmer, J. (2014). There is no place like home – The potential of commercial online gaming platforms to become third places. V T. Quandt in S. Kröger (ur.), *Multiplayer – the social aspects of digital gaming* (str. 111–144). Routledge.

Wordsworth, D. (2013), The history of the coffee house. *The Spectator*.

<https://blogs.spectator.co.uk/2013/01/the-history-of-the-coffee-house/>

White, M. (21. 6. 2018). *Newspapers, gossip and coffee-house culture*. British Library.

<https://www.bl.uk/restoration-18th-century-literature/articles/newspapers-gossip-and-coffee-house-culture>

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUJIK, 92/2015.

PRILOGA 1: VPRAŠALNIK ZA UGOTAVLJANJE STALIŠČ UPORABNIKOV

Knjižnična kavarna

Spoštovani, pred vami je kratka anketa, s katero želimo preveriti, ali naj bi knjižnica ob bolj tihem, čitalniškem delu nudila za različne vrste dela tudi udoben prostor za posedanje in druženje, t. i. kavarniški del.

Hvala za vašo pomoč pri sooblikovanju Knjižnice in Kulturnega doma Šmarje pri Jelšah (KŠPJ).

* **Zahtevano**

Spol *

- ☐ Ženki
- ☐ Moški

Starost *

- ☐ do 18 let
- ☐ 19-30 let
- ☐ 31-40 let
- ☐ 41-60 let
- ☐ 61 let ali več

Trenutni status *

- ☐ Šolajoči
- ☐ Zaposleni
- ☐ Brezposelni
- ☐ Upokojeni

Najvišja dosežena izobrazba *

- ☐ Manj kot srednja šola
- ☐ Srednja šola
- ☐ Višja šola
- ☐ Visoka šola
- ☐ Univerzitetna ali več

Ali ste uporabnik oz. obiskovalec Knjižnice in Kulturnega doma Šmarje pri Jelšah? *

- ☐ Da, vsaj enkrat tedensko
- ☐ Občasno
- ☐ Ne

Zakaj obiskujete knjižnico in kulturni dom? Možnih je več odgovorov. *

- ☐ Izposoja knjig
- ☐ Iskanje in pridobivanje informacij
- ☐ Prebiranje časopisov in revij
- ☐ Učenje
- ☐ Skupinsko delo
- ☐ Obisk prireditev (razstave, izobraževanja, gledališče, kino, koncerti, ipd.)
- ☐ Druženje
- ☐ Preživljanje prostega časa
- ☐ Knjižnice in kulturnega doma ne obiskujem
- ☐ Drugo:

Zakaj obiskujete kavarne? Možnih je več odgovorov. *

- ☐ Iz navade
- ☐ Ritual
- ☐ Druženje
- ☐ Način preživljanja odmora oz. malice med službo
- ☐ Prebiranje časopisov in revij
- ☐ Branje knjig
- ☐ Sestanki
- ☐ Opravljanje naloge oz. dela (npr. pregledovanje e-pošte)
- ☐ Preživljanje prostega časa
- ☐ Odklop od dnevnih obveznosti
- ☐ Obisk dogodkov v kavarni (koncert, pogovor o knjigi, otvoritev razstave ipd.)
- ☐ Drugo:

Kakšno gostinsko ponudbo bi si želeli v knjižnični kavarni? Možnih je več odgovorov. *

- ☐ Kava in čaj
- ☐ Kakav ali vroča čokolada
- ☐ Domači sokovi
- ☐ Drugi hladni brezalkoholni napitki (kola, mineralna voda, oranžada, ipd.)
- ☐ Vино
- ☐ Pivo
- ☐ Koktejli
- ☐ Žgane pijače
- ☐ Rogljiček
- ☐ Topli sendvič
- ☐ Tortice
- ☐ Sladoled
- ☐ Drugo:

Katere prireditve obiskujete? Možnih je več odgovorov. *

- ☐ Kino
- ☐ Gledališki abonma
- ☐ Druge gledališke predstave
- ☐ Stand-up predstave
- ☐ UTŽO
- ☐ Psihološki večeri
- ☐ Umetniške razstave
- ☐ Domoznanske razstave
- ☐ Potopisna predavanja
- ☐ Literarni večeri
- ☐ Drugi pogovorni večeri (npr. ponedeljkova srečanja, ipd.)
- ☐ Glasbeni koncerti
- ☐ Otroške matineeje
- ☐ Poslušanje pravljic
- ☐ Prireditev v knjižnici in kulturnem domu ne obiskujem
- ☐ Drugo:

Zanimajo nas vaše navade obiska kavarn. Kako pogosto jih obiskujete? *

- ☐ Večkrat dnevno
- ☐ Enkrat na dan
- ☐ Približno 3-krat tedensko
- ☐ 1-krat tedensko
- ☐ 1-krat mesečno
- ☐ Nikoli

Ali bi vas kavarna spodbudila, da bi pogosteje obiskovali knjižnico in druge prireditve? *

- ☐ Da
- ☐ Morda
- ☐ Ne

Kakšen bi bil za vas najboljši odpiralni čas kavarne? *

- ☐ Kavarna je odprta enako kot je obratovalni čas knjižnice ter v času prireditev
- ☐ Kavarna je odprta samo v času prireditev (in 1 uro pred in po prireditvi)
- ☐ Kavarna ima svoj obratovalni čas

Če želite biti obveščeni o rezultatih raziskave, zapišite svoj e-naslov.

Vaš odgovor

Pošlji

Nikoli ne pošiljajte gesel prek Google Obrazcev.

Ta obrazec je bil ustvarjen v domeni Knjižnica Šmarje pri Jelšah. [Prijavite zlorabo](#)

Google Obrazci

